

วิเคราะห์การนำพุทธศาสนามาใช้ในการปกครอง
ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

โดย

วสันต์ ๕ ถาวร

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์
วิทยานิพนธ์

เป็นส่วนประกอบการศึกษาตามระเบียบปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต
ของคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

พ.ศ. ๒๕๑๕

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

อนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนประกอบการศึกษา
ตามระเบียบมหาวิทยาลัยศิลปากรบัณฑิต

.....

คณบดีคณะโบราณคดี

๑

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

..... ประธานกรรมการ

..... กรรมการ

..... กรรมการ

..... กรรมการ

อาจารย์ผู้ควบคุมงานวิจัย

วันที่ ..... เดือน ..... พ.ศ. ....

สารบัญเรื่อง

บทที่		หน้า
	คำนำ	
๑.	ความนำ	๑
	วัตถุประสงค์ของการศึกษา	๒
	ขอบเขตในการศึกษา	๒
	วิธีดำเนินการศึกษา	๒
๒.	ประวัติศาสตร์ในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ	๓
	๒.๑ พระราชกรณียกิจ	๔
	๒.๒ พระราชกรณียกิจด้านศาสนา	๘
๓.	วิเคราะห์การนำพุทธศาสนาไปใช้ในการปกครองของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ	๑๓
	สรุป	๑๕

คำนำ

วิทยานิพนธ์นี้ ผู้เขียนได้แนวกติจากอาจารย์ ศรีศักดิ์ วัลดีโกดม ซึ่งได้วิเคราะห์
ที่มาของการปฏิรูปการปกครองในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถลงหนังสือ ร้อยห้าร้อยเดือน
(พ.ศ. ๒๕๑๐)

ผู้เขียนขอขอบพระคุณ อาจารย์ ศรีศักดิ์ วัลดีโกดม ที่กรุณาแนะนำแนวทางการศึกษา
และขอขอบพระคุณ

อาจารย์ ชัยพร อ่อนคำ : อาจารย์ พิริภกา

อาจารย์ ปราณี วงศ์เทศ

อาจารย์ สุจิตต์ วงศ์เทศ

หนังสือเล่มนี้ไม่ละเอียดเท่าที่ควร เนื่องจากการค้นคว้ายังไม่ถี่ถ้วนและข้าพเจ้า
ขอขอบพระคุณผู้ใดที่แนะนำทาง ๆ ใด ๆ หนึ่งด้วย.

วสันต์ ๗ อตาง

เมื่ออาณาจักรสุโขทัยเสื่อมอำนาจลง อาณาจักรทางเหนือ คือ ลานนาไทย และอาณาจักรทางใต้คือแก่งอยุธยา มีอำนาจขึ้น โดยสภาพทางภูมิศาสตร์ การที่พระมหากษัตริย์เข้มแข็งทำให้อยุธยาเสื่อมอำนาจมากขึ้นอย่างรวดเร็ว สามารถมีชัยต่อเขมรและขยายอาณาเขตขึ้นไปทางเหนือได้แก่พินธุโลก สุโขทัย ซึ่งได้รับชัยชนะและต่อมา อาณาจักรสุโขทัยมีปัญหาเรื่องการสืบราชสมบัติอยุธยาได้เข้ามาบีบบังคับมากในตอนนั้น เพราะพระราชโอรสพระมหากษัตริย์ได้ขึ้นไปครองเมืองชัยนาท ใกล้เคียงสุโขทัยและอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงราชวงศ์สุโขทัย ดังนั้นความสำคัญจึงมีขึ้นเมื่อพระราชโอรสทั้งสองพระองค์ของพระอินทราชา ได้แก่ เจ้าอ้ายพระยา กับเจ้ายี่พระยา ต่อสู้แย่งราชสมบัติกันและสวรรคตทั้งคู่ เจ้าสามพระยาองค์น้องได้ลงจากชัยนาทเสด็จขึ้นมาครองอยุธยา ทรงพระนามว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (พ.ศ. ๑๔๖๗ - ๑๔๘๑) ต่อมาได้ส่งพระราชโอรสซึ่งเกิดจากเจ้าหญิงเชื้อสายกษัตริย์สุโขทัย ขึ้นไปครองพินธุโลก ภายหลังพระราชโอรสองค์นี้ได้ครองราชสมบัติแทนพระราชบิดา ทรงพระนามว่า สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๔๘๑ - ๑๕๑๑) พระองค์ทรงดำเนินนโยบายเพื่อที่จะรวบรวมอาณาจักรสุโขทัยไว้ในอำนาจ โดยมีให้เกิดความรู้สึกว่าสุโขทัยเป็นเมืองขึ้น เป็นการรวมไทยเข้าด้วยกัน นโยบายของพระองค์ ทรงกระทำได้สำเร็จ โดยวิธีนำพุทธศาสนาเข้ามาบีบบังคับให้เป็นเครื่องมือนำในการขยายอำนาจอย่างสันติวิธี พระองค์กระทำการได้สำเร็จตามมุ่งหมาย แม้ว่าจะมีอุปสรรคทางด้านอาณาจักรภาคเหนือ ซึ่งพยายามขยายอำนาจลงมาก็ตาม ควรที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงนำพุทธศาสนาเข้ามาบีบบังคับในการปกครองขยายอำนาจและรวบรวมอาณาจักรเข้าด้วยกันนั้น เป็นเรื่องที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ผู้เขียนศึกษาประวัติศาสตร์และวิชาโบราณคดี ประวัติศาสตร์ ซึ่งมีหลักฐานทางโบราณคดี เช่น ศิลาจารึกต่าง ๆ ซึ่งบันทึกไว้เป็นตัวอักษร มีความสำคัญต่าง ๆ ตรงกับหลักฐาน เอกสารทางประวัติศาสตร์ สามารถนำความรู้ ทั้งทางด้านโบราณคดี และประวัติศาสตร์ มาใช้วิเคราะห์เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ได้ ดังนั้นผู้เขียนจึงสนใจและวิเคราะห์

บทบาทของพระพุทธศาสนาต่อการปกครองในสมัยพระบรมไตรโลกนาถอีกแง่มุมหนึ่ง แต่เนื่องจากมีหลักฐานในการค้นคว้าน้อย จึงเป็นเรื่องยากที่จะศึกษาค้นคว้าอย่างละเอียดได้ ผู้เขียนจึงเลือกเขียนเฉพาะเหตุการณ์ในสมัยพระบรมไตรโลกนาถเท่านั้น

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- ๑. ท่องการศึกษาการนำพุทธศาสนาใช้ในการปกครอง โดยเฉพาะในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ
- ๒. เพื่อเป็นแนวในการนำวิชาโบราณคดีมาใช้ศึกษาเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ควบคู่กันไปกับเอกสารทางประวัติศาสตร์

ขอบเขตในการศึกษา

คงได้กล่าวมาแล้วผู้เขียนสนใจ การนำพุทธศาสนาเข้ามามีส่วนใช้ในการปกครอง แต่เนื่องจากพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทตั้งแต่สร้างกรุงสุโขทัย จึงเป็นการยากที่จะศึกษาบทบาทของพุทธศาสนาต่อการปกครองในสมัยอยุธยาทั้งหมด นอกจากนี้เหตุการณ์ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นช่วงเวลาที่ยากต่อการค้นคว้า หรืออยู่ภายใต้ยาวนานที่สุดระยะหนึ่ง และการรวมอาณาจักรเข้าด้วยกันโดยไม่ต้องใช้กำลังทหารแต่ประการใด

วิธีดำเนินการศึกษา

- ๑. ศึกษาจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ เช่น ประชุมพงสาวดาร ศิลาจารึกต่าง ๆ
- ๒. อาศัยเอกสารซึ่งเป็นวิทยานิพนธ์และบทความ ซึ่งมีผู้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเหตุการณ์

ในสมัยนี้ไว้ การเขียนวิทยานิพนธ์นี้จึงอาศัย Secondary sources. บางส่วนดังกล่าว

เนื้อหา วิทยานิพนธ์นี้ ผู้เขียนแบ่งออกเป็น ๓ บท คือ

บทที่ ๑ ความนำ กล่าวถึงที่มา วัตถุประสงค์ของการศึกษา ขอบเขตในการศึกษา

วิธีดำเนินการศึกษา

บทที่ ๒ ว่าด้วยประวัติศาสตร์ในสมัยพระบรมไตร ๑ พระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ
ด้านการปกครอง และพุทธศาสนา

บทที่ ๓ วิเคราะห์ บทบาทของพระพุทธศาสนาต่อการปกครองในสมัยพระบรมไตร ๑

สรุป

บทที่ ๒

ประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

และพระราชกรณียกิจสำคัญ ๆ

สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงพระราชสมภพเมื่อปีกุน จุลศักราช ๙๔๒ (พ.ศ. ๑๔๒๔) ทรงเป็นพระราชโอรสในสมเด็จพระราชาธิราชที่ ๒ พระชนนีทรงเป็นพระราชธิดาของพระมหาธรรมราชาที่ ๔ แห่งราชวงศ์พระร่วง นับว่าทรงเป็นพระมหากษัตริย์องค์แรกที่เป็นเชื้อสายราชวงศ์พระร่วงกับราชวงศ์แห่งกรุงศรีอยุธยา

พ.ศ. ๑๔๔๑ ทรงได้รับพระราชทานอภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชบิดาโปรดฯ ให้เสด็จไปครองหัวเมืองฝ่ายเหนือ ประทับ ณ เมืองพิษณุโลก ต่อมา พ.ศ. ๑๔๔๑ ได้เสด็จกลับลงมาครองราชสมบัติ ณ กรุงศรีอยุธยา ทรงพระนามตามจารึกว่า สมเด็จพระรามาธิบดีศรีบรมไตรโลกนาถพิตรเป็นเจ้า เสวยราชอยู่ ณ กรุงศรีอยุธยาเป็นเวลา ๑๕ ปี ได้ทรงประจักษ์ถึงความสำคัญทางรัฐประศาสน์และยุทธศาสตร์สมัยนั้นเป็นอย่างดี จึงทรงเปลี่ยนราชธานีเสด็จไปประทับ ณ เมืองพิษณุโลกอีกเมื่อ พ.ศ. ๒๐๐๒ และทรงตั้งพระราชโอรสเป็นสมเด็จพระบรมราชาธิราชครองกรุงศรีอยุธยาแทนพระองค์ ทั้งนี้ก็เพื่อแก้สถานการณ์ การฉกฉวยอำนาจของพระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ตนเอง เกิดมตอดครุชสมัยของพระองค์ กรุงศรีอยุธยาได้ทำสงครามกับล้านนาไทยเรื่อยมา จนกระทั่งทั้งสองฝ่ายอ่อนกำลังลง ในที่สุดสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถและพระเจ้าติโลกราชก็ทำไมตรีกัน

สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สเด็จสวรรคต ณ เมืองพิษณุโลก เมื่อ พ.ศ. ๒๐๓๑ ตลอดระยะเวลาที่เมืองพิษณุโลกเป็นราชธานี โปรดฯ ให้พระราชโอรสครองกรุงศรีอยุธยาในฐานะเมืองลูกหลวง พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัตินักปกครองสำหรับการเป็นกษัตริย์แห่งประเทศไทย ทรงมีพระปรีชาสามารถทั้งทางด้านรัฐศาสตร์ ยุทธศาสตร์ นิติศาสตร์ อักษรศาสตร์ และศาสนา ทรงเป็นพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาที่ครองราชย์นานที่สุดเป็นเวลาถึง ๔๐ ปี

พระราชกรณียกิจ

สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจไว้มากตลอดระยะเวลา ๔๐ ปี ด้านการปกครองในราชธานี ตลอดจนชนบทธรรมเนียมประเพณีประจำราชสำนัก นิยมประเพณีแบบขอม ทั้งนี้เพราะไทยทางใต้คุ้นเคยกับขอมกว่าไทยทางภาคเหนือ คงจะรับเอาคำรับคำรา และประเพณี ตลอดจนได้ชาวขอมที่มีความรู้ราชการในกรุงศรีอยุธยา

การปกครองในราชธานี แบ่งออกเป็น ๔ แผนก เรียกรวมกันว่า "จตุสดมภ์" แปลว่า หลักรั้ง ๔ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า

"ลักษณะที่จักระ เบียดการฝ่ายพล เวือนเป็น ๔ แผนกนั้น สันนิษฐานว่า

คงเป็นคำรามมาแต่อินเดีย ด้วยประเทศที่ใกล้เคียงกัน พม่ากัศิ เขมรกัศิ ตลอดจน ชาว มลายู ก็แบ่งเป็น ๔ แผนก ห้วนองเดียวกันทั้งนั้น ไทยเราคงได้แบบมาจากพวกขอม"

และเจ้าหน้าที่ในการปกครอง จัดเป็น ๔ พนักงาน คือ

- ขุนเมือง - เป็นพนักงานปกครองท้องที่ รักษาความสงบสุขของราษฎร มีหน้าที่ปราบปรามโจรผู้ร้าย และลงโทษผู้กระทำความผิด
  - ขุนวัง - เป็นหัวหน้าฝ่ายราชสำนัก เป็นเจ้าพนักงานพิทักษ์ความปลอดภัยของราษฎร เป็นการแบ่งเบาพระราชภาระของพระมหากษัตริย์ในหน้าที่ตุลาการ
  - ขุนคลัง - เป็นเจ้าหน้าที่ควบคุมดูแลรักษาผลประโยชน์ของแผ่นดิน รับจ่าย และเก็บรักษาพระราชทรัพย์ที่ได้มาจากส่วยสาอากร
  - ขุนนา - เป็นเจ้าหน้าที่ดูแลการทำไร่ นา รักษาเสบียงอาหารสำหรับพระนคร
- ส่วนประเพณีในราชสำนัก นิยมทำตามคำราพราชนม ซึ่งเคยเป็นครูอาจารย์มาแต่ครั้ง อาณาจักรขอม เป็นต้นว่าประเพณีการพิจารณาพิพากษาคดีทั้งปวง อันใช้เป็นแบบสืบต่อมาตลอด

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ลักษณะการปกครองประเทศสยาม แต่โบราณ (พระนคร โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๔๐๕), หน้า ๑๑๖

สมัยกรุงศรีอยุธยาที่อาศัยพราหมณ์เป็นผู้เชี่ยวชาญ ชัดคือขอมในคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ ภาษาที่ใช้ในหนังสือที่แต่งในสมัยกรุงศรีอยุธยา นิยมใช้ภาษาสันสกฤตมากกว่าสมัยสุโขทัย แต่ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนายังคงเลื่อมใสดังหลังกาลวงศ์ เช่นเดียวกับกรุงสุโขทัย

การปกครองกรุงศรีอยุธยาที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ได้ทรงวางระเบียบไว้ั้นครบถ้วนถึงสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระองค์ได้ทรงแก้ไขปรับปรุงหลายประการ ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงรอบรู้ทางนิติศาสตร์ และทางรัฐประศาสนศาสตร์ ทรงเห็นว่ากรุงศรีอยุธยามีอาณาเขตกว้างขวางขึ้น แต่วิธีการปกครองยังไม่ทั่วถึงและรัดกุมพอ จึงควรแก้การที่จะขยายอำนาจราชธานีให้กว้างขวางออกไป การที่ผู้ครองเมืองต่างมีอำนาจสิทธิขาดในเขตของตนนั้น เป็นอุปสรรคต่อการสถาปนาความมั่นคงของพระราชอาณาจักรเป็นส่วนรวม ดังนั้น เมื่อพระองค์เสวยราชย์ได้ ๗ ปี จึงทรงปรับปรุงการปกครองเป็นงานใหญ่ สาเหตุที่มีการแก้ไขเพิ่มเติมการปกครอง ก็เพราะว่าในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ ไทยได้อาณาเขตกรุงสุโขทัยมารวมอยู่ในอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาและยังได้นครธรรมราชธานีของเขมรเมื่อ พ.ศ. ๑๙๑๕ ได้หาราชการทั้งฝ่ายสุโขทัยและฝ่ายเขมร ซึ่งมีทั้งพวกพราหมณ์เจ้านาย และขุนนางที่ชำนาญการปกครองมาช่วยราชการกรุงศรีอยุธยา จึงได้ความรู้เพิ่มเติมการปกครองที่เคยมีอยู่ในกรุงสุโขทัยและประเทศเขมรอย่างละเอียดถี่ถ้วนกว่าที่เคยรู้มาก่อน

การปรับปรุงการปกครองที่สำคัญในครั้งนี้ คือ การรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง คือราชธานี แยกทหารและพลเรือนออกจากกันเป็นครั้งแรก ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารว่า

“ทรงตั้งตำแหน่งเสนาบดี เอาทหาร เป็นกลาโหม เอาพล เรือนเป็นสมุหนายก เอาขุนเมืองเป็นพระนครบาล เอาขุนวังเป็นพระธรรมาชิกวน์
เอาขุนนาเป็นพระเกษตรา เอาขุนคลังเป็นพระโกษาธิบดี ถือศักดินาหนึ่งหนึ่ง” ๒

สมุทพระเจ้าโหม เป็นหัวหน้าราชการฝ่ายทหารทั่วไป สมุหนายกเป็นหัวหน้าราชการฝ่ายพลเรือนทั่วไป มียศเป็นอัครมหาเสนาบดีสูงกว่าเสนาบดีจุฬามณีทั้งสิ้น เมื่อมีการขัดแย้งกันทหาร สมุทพระเจ้าโหมเป็นประธานที่ประชุม หาราชการฝ่ายทหารปรึกษาของราชการนั้นนามคือขึ้นความบังคมทูล

๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ พงศาวดารสยาม

และเมื่อพระราชโองการคำสั่งตั้งราชการอินโต กรมวังต้นรับตั้งก็มอบหมายมายังกลาโหม สมุหกลาโหม ก็มีหมายส่งไปยังกรมทหารทั้งปวง ส่วนราชการฝ่ายพลเรือน เป็นหน้าที่ของสมุหนายก อัครมหาเสนาบดีทั้งสองนี้ ค่ะมาโดยมีหน้าที่เป็นศูนย์กลางบัญชาหัวเมืองอีกด้วย

สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงแยกวิธีการปกครองออกเป็นแผนกใหญ่ ๆ ๒ แผนก คือ ฝ่ายการทหาร มีพระสมุหกลาโหมเป็นหัวหน้า บังคับบัญชาและตรวจตราราชการฝ่ายทหารทั่วพระราชอาณาจักร หน้าที่ของฝ่ายทหาร คือ พำการรบในแนว ในยามสงคราม เวลาปกติก็รวบรวมกำลังคน กำลังอาวุธ กำลังสัตว์พาหนะ และเสบียงอาหาร ในกฎหมายศักดินาทหารหัวเมืองปรากฏว่า ฝ่ายกลาโหมมีข้าราชการรองลงมา คือ ราชปลัดทูลฉลอง ในสำนักทอปลัดทูลฉลองมีปลัดบัญชา ตรีปิใหญ่ ตรีปิน้อย กองต่อข้าง กองคำคิมีน กองรักษาตึกคิมีน กองหลวงป็นชั้นยศด้วย ในกองบัญชาการใหญ่นี้ ทยกออกเป็นสองพวก คือ ฝ่ายทำการรบ มีพระบรมไตรโลก สมุหพระกลาโหมฝ่ายรบ เป็นศูนย์กลางบัญชา ฝ่ายจกกำลังรบ มีหลวงศรีเสาวราชภักดี สมุหพระกลาโหมฝ่ายพระลำพัง เป็นศูนย์กลาง กองทัพใหญ่แยกเป็น ๒ กองทัพ คือ กองทัพเคโซ มีอภญาสิทธิราชเคโซไชย มีศักดินา ๑๐,๐๐๐ ไร่ เป็นแม่ทัพฝ่ายขวา กองทัพท้ายน้ำ มีอภญาท้ายน้ำ มีศักดินา ๑๐,๐๐๐ ไร่ เป็นแม่ทัพฝ่ายซ้าย ทั้งสองท่านนี้เรียกกันทั่วไปว่า พระยาเคโซและพระยาท้ายน้ำ กองทัพเคโซกับกองทัพท้ายน้ำ เมื่อรบอาจทำหน้าที่เป็นกองหน้า หรือกองหลัง หรือกองแยกไป จึงมีกองทัพหลวง ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงดำรงตำแหน่งแม่ทัพด้วย

ฝ่ายพลเรือน มีสมุหนายกเป็นหัวหน้า บังคับบัญชาราชการฝ่ายพลเรือนทั่วประเทศ มีเสนาบดีเจ้ากระทรวงทั้ง ๔ เป็นจตุสดมภ์รองลงมา คือ

นครบาล	ได้แก่ตำแหน่ง	กรมเมืองเดิม
ธรรมมาธิกรณ์	ได้แก่ตำแหน่ง	กรมวัง
โกษาธิบดี	ได้แก่ตำแหน่ง	กรมคลัง
เกษตรราชการ	ได้แก่ตำแหน่ง	กรมนา

ที่มาที่ฝ่ายทหารและพลเรือนจะแยกกันโดยแท้จริง ก็ชั่วขณะที่บ้านเมืองอยู่ในยามสงบ เมื่อเกิดศึกสงครามขึ้นก็รวมกำลังทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อป้องกันประเทศ

สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้ทรงวางหลักการปกครองหัวเมืองให้เป็นแบบเดียวกันกับราชธานี โดยโปรดให้วิธีการปกครองฝ่ายพลเรือนที่เรียกว่า จตุสดมภ์ (คือ เวียง วัง คลัง นา) ตามหัวเมืองด้วย ส่วนการปกครองท้องถิ่นภายในเขตเมืองนั้น มีผู้ใหญ่บ้านซึ่งผู้ว่าราชการเมืองเลือกตั้งเป็นหัวหน้า "บ้าน" หลายบ้านรวมกันเป็น "ตำบล" มีกำนันเป็นหัวหน้า ต่อกำนันมักได้รับบรรดาศักดิ์เป็น "พัน" หลายตำบลรวมกันเป็น "แขวง" มีหมื่นเป็นอุปการปกครอง

การปกครองหัวเมืองแบบเดิม ซึ่งให้เจ้าเมืองนั้น ๆ ปกครองกันเอง เป็นการให้อำนาจหัวเมืองชั้นกลางและเมืองชั้นนอกมากเกินไป สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงแก้ไขเสียใหม่

โดยรวมอำนาจการปกครองเข้าสู่ศูนย์กลาง คือ

ก. ยุบหัวเมืองชั้นกลาง เป็นหัวเมืองชั้นในขึ้นตรงต่อราชธานี

ข. ตั้งหัวเมืองสำคัญที่อยู่ไกลจากราชธานีขึ้นเป็นเมืองพระยามหานคร แบ่งออกเป็นหัวเมืองเอก โท ศรี จัตวา ทรงส่งขุนนางผู้ใหญ่ไปปกครอง โดยให้ขึ้นตรงต่อราชธานี ขุนนางนี้เมื่อถึงฝ่ายสมุหนายกและสมุหกลาโหม

ค. เมืองประเทศราชซึ่งอยู่ไกลออกไปอีก ทรงให้ปกครองกันเองตามเดิม

นอกจากนี้ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ทรงตั้งทำเนียบศักดินาขึ้น ทำเนียบศักดินาคือ กฎหมายกำหนดค่าของทุกคนในประเทศ ด้วยการใช้ระบบที่ดินจำนวนไร่ เปรียบเทียบค่ามั่งกำหนดค่าผู้บริวารศักดินานั้นจะมีนาได้เท่าไร เช่น หาสมีนาคี ๕ ไร่ พลเมืองมีนาได้คนละ ๒๕ ไร่ ผู้บริวารศักดินาคือสูงกว่านั้นบริวารมาก ก็ให้มีนาเพิ่มขึ้นไปตามลำดับขั้น ตั้งแต่ ๕๐ ไร่ ๑๐๐ ไร่ จนถึง ๑๐,๐๐๐ ไร่ พระเจ้าแผ่นดินไม่มีศักดินาเพราะทรงเป็นเจ้าของแผ่นดินทั้งประเทศอยู่แล้ว และทรงตั้งตำแหน่งบรรดาศักดิ์ข้าราชการแบ่งลำดับกัน คือ เจ้าพระยา พระ หลวง ขุน หมื่น พัน ทนาย

(เข้าใจว่าตำแหน่งสมเด็จพระเจ้านั้นแต่งตั้งขึ้นภายหลัง) พร้อมทั้งกำหนดว่า ชั้นใดควรมีสักดินา
กี่ไร่ ทำเนียบศักดินานี้ใช้เป็นหลักในการบังคับบัญชา การให้บำเพ็ญความดีความชอบแบบผู้ใหญ่
ผู้น้อย การชำระคดีความ และการปรับโทษในโรงศาล

ส่วนประเพณีในราชสำนักนั้น สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ทรงตั้งกฎมวเรียมบรรดาขึ้น
ใน พ.ศ. ๒๐๐๑ เป็นกฎหมายสำหรับการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แบ่งออกเป็น
๓ แผนก คือ

พระตำรา ว่าด้วยแบบแผน เช่น การพระราชพิธีต่าง ๆ

พระธรรมนูญ ว่าด้วยตำแหน่งหน้าที่ราชการต่าง ๆ

พระราชกำหนด เป็นข้อบังคับสำหรับพระราชสำนัก

กฎมวเรียมบรรดา เริ่มด้วยการระบุประเทศใดก็เลี้ยง ที่ส่งต้นไม้เงิน ต้นไม้ทองมาถวาย เป็นเครื่อง
ราชบรรณาการหลายเมือง และมีตอนหนึ่งที่กำหนดพระมเหสีและเจ้านายเป็นชั้น ดังนี้คือ

กำหนดพระราชกัญญาโดยการ พระราชกุมาร พระราชชนกศดา

ฝ่ายพระกุมาร เกิดด้วยพระอัครมเหสี คือ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา

อันเกิดด้วยแม่หญิงเมือง เป็นพระมเหสีอุปราช เกิดด้วยลูกหลวง

เป็นเมืองเอก เกิดด้วยหลานหลวงกินเมืองโท เกิดด้วยพระสนมเป็นพระเยาวราช*

กานศาสนา

สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงดำเนินพระราชกรณียกิจ ตามแบบพระมหาธรรมราชา
ลิไท กษัตริย์ในราชวงศ์สุโขทัยดังนี้เพราะว่า พระองค์มีเชื้อสายของกษัตริย์ในราชวงศ์พระร่วง
โดยฝ่ายพระราชมารดา จึงดำเนินตามแบบอย่างกษัตริย์สุโขทัย อีกประการหนึ่งอาจเป็นเพราะ
พระองค์เตรียมการรวมอาณาจักรสุโขทัยเข้ากับอาณาจักรอยุธยา เพราะในขณะนั้นทางลานนาไทย
ซึ่งพระเจ้าติโลกราช กำลังดำเนินการแพร่อำนาจลงมาทางใต้ เกิดสงครามกับอยุธยาหลายครั้งเพราะ
ลานนาไทยยกทัพมาแย่งหัวเมืองทางฝ่ายเหนือของอยุธยาอยู่เสมอ จนสมเด็จพระบรมไตร ๓
ตั้งเสด็จขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลกจนตลอดรัชกาล

* กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๑ (พระนคร องค์กรการศึกษารัฐสภา, ๒๕๐๕), หน้า ๗๐ - ๗๑

พระมหากษัตริย์ราชชาติไทย ทรงมีถือเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและทรงบำเพ็ญรอย
 ตามพระเจ้าอโศกมหาราชในการเป็นธรรมราชา คำนการทำนุบำรุงพุทธศาสนาให้รุ่งเรือง ทรงสร้าง
 วัดวาอารามตลอดพระพุทธรูปมากมายไปทั่วให้เจ้าตองรอบพระพุทธรูปบาท ปลุกคนพระศรีมหาโพธิ์
 และก่อประตูปรับรูปพระบรมราชาผู้ยิ่งเมืองต่าง ๆ ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเรื่องไตรภูมิพระร่วง
 ซึ่งเป็นวรรณคดีพุทธศาสนาสำหรับสั่งสอนประชาชน ให้ประพฤติธรรมและที่สำคัญทรงออกผนวชในระหว่าง
 ทรงราชย์ด้วย พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ราชชาติไทย เป็นไปในลักษณะกษัตริย์ธรรมราชา
 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ทรงนำมาเป็นแบบอย่างหลายประการ ซึ่งพระองค์ได้ศึกษาเรื่องราว
 ธรรมเนียมนิยมต่าง ๆ ของอาณาจักรสุโขทัย เมื่อพระองค์เสด็จขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลก ขณะที่
 พระราชโอรสพระชนมเพียง ๗ พรรษา พระราชนิศาได้ส่งขึ้นไปครองการปกครองเมื่อพระราชมารดา
 ซึ่งเป็นเชื้อสายกษัตริย์ในราชวงศ์พระร่วง ตามเสด็จขึ้นไปด้วย ทำให้พระองค์มีโอกาสศึกษาเรื่องราว
 ความเป็นไปของอาณาจักรสุโขทัยตั้งแต่พระชนมายุยังน้อย ต่อมาเมื่อพระองค์ขึ้นครองราชสมบัติ
 ณ กรุงศรีอยุธยาแทนพระราชนิศาณั้น ทางเมืองพิษณุโลก พระราชมารดายังคงประทับอยู่ที่นั่น เมื่อ
 พระราชมารดาสิ้นพระชนม์ถึง พระองค์ได้เสด็จขึ้นไปถวายพระเพลิง

การเสด็จขึ้นไปเมืองพิษณุโลกในครั้งนั้น ปี พ.ศ. ๒๐๐๖ เข้าใจว่าสมเด็จพระบรมไตร
 ขึ้นไปครองราชที่พิษณุโลก หางอยุธยาได้ให้พระราชโอรส คือ พระบรมราชาขึ้นครองกรุงศรีอยุธยา
 ปี พ.ศ. ๒๐๐๗ สมเด็จพระบรมไตร ฯ ได้สร้างวัดสุทัศนและเสด็จออกผนวชในปีต่อมา ได้พระราช
 นิพนธ์มหาชาติคำหลวงขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๐๑๔

-
- ๑. ศรีศักดิ์, วัลดีโกดม, ที่มาของการปฏิรูปการปกครองในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
 ข้อห้า. พระนคร ร.พ. อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๐ หน้า ๒๔ - ๓๑
  - ๒. ลิลิตยวนพ่าย , พระนคร ร.พ. ศรีหงษ์ ๒ พ.ศ. ๒๕๑๗
  - ๓. พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์, พระนคร โรงพิมพ์จุฬาราชมนตรี พ.ศ. ๒๕๑๖

การนำแบบอย่างค่านาสนาคามลพิษองสุโขทัย คือ ของพระมหารัชมหาราชาลิไท ของสมเด็จพระบรมไตร ๑ นั้น เพื่อต้องการที่จะผนวกอาณาจักรสุโขทัย เข้าด้วยกันและพระองค์ทรง ทำให้สำเร็จ ซึ่งอาณาจักรสุโขทัยก็ไ้รวมกับอาณาจักรอยุธยา ในรัชสมัยของพระองค์นี้เอง

คติทางค่านาสนาที่สมเด็จพระบรมไตร ทรงนำมาใช้ที่ได้แบบอย่างมาจากพระมหา รัชมหาราชาลิไท ซึ่งพระองค์แยกได้คตินี้พุทธศาสนารุ่งเรืองอย่างย้งในสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ในสมัยนี้มีพระสงฆ์จำลังกา ๒ รูป ชื่อ พระมหาจิตรมหาบุษย์ และพระอุคณปัญญา พระสงฆ์คณะนี้มีวัตร ปฏิบัติอย่างเคร่งครัดและได้จัดคณะสงฆ์ที่ป่าแก้วขึ้น

แบบแผนการดำเนินคณะสงฆ์ในอยุธยาแต่เดิมคล้ายคลึงกับสุโขทัย คือ ถือกคติตามแบบ ลังกาวงศ์แบ่งออกเป็นคณะตามวาสีและอริยวาสี ต่อมาเมื่อพระลังการุ่นใหม่เดินทางเข้ามาจึงได้ เกิดคณะวัดป่าแก้วขึ้น

การถวายวังเป็นวัด พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหฤต เลขาและพงศาวดารอื่น ๆ ของอยุธยา (ยกเว้นพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ) กล่าวว่า เมื่อสมเด็จพระบรมไตร ๑ เสด็จขึ้นครองราช ๓ ได้ถวายวังทำเป็นวัดพระศรีสรรเพชญ์ และได้ถวายวังมาอยู่ริมหน้าโดยได้สร้าง พระที่นั่งเบญจรัตนปราสาท และปราสาทพระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาท

จัดพระศรีสรรเพชญ์ เป็นวัดอยู่ในพระราชวังหลวง เช่น วัดมหาธาตุสุโขทัย ซึ่งเป็น วัดในพระราชวังเดิม วัดพระศรีสรรเพชญ์เป็นที่สร้างปราสาทในสมัยพระเจ้าอู่ทอง ครั้นสมเด็จพระ บรมไตรถวายเป็นวัดภายในพระราชวัง ซึ่งเรียกว่า "พุทธทวารวดี" เป็นวัดที่ไม่มีพระสงฆ์ใช้สำหรับ พระราชพิธีต่าง ๆ เช่น ถือน้ำพิพัฒน์สัตยา และเป็นที่สุดออกมาเพื่พระราชกุศลโดย เฉพาะนอก จากนี้ยังเป็นวัดที่สร้างพระสถูปเจดีย์บรมจุติพระมหากษัตริย์, เจ็ดพระวงศ์, ราชตระกูล ซึ่งอุปัชฌาย์ เจดีย์ซึ่งรายล้อมอยู่ในวัด

การถวายวังเป็นวัดนี้ สันนิษฐานว่า สถาปที่เดิมคงมีแบบและสร้างด้วยเครื่องไม้

- ๑. นายรอง ศึกษานานนท์, พดตรีคำเนิน เลขะกุล, น.ส. วิลาสว่างค์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุง ศรีอยุธยา แผนดินสมเด็จพระรามาธิบดี ๑ ถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี พ.ศ. ๒๕๐๕
- ๒. พงศาวดารฉบับพระราชหฤต เลขา พระนคร, โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, พ.ศ. ๒๕๐๕
- ๓. ตรี อำนวยาศกุล ประวัติเมืองสุโขทัย ๑, แพร่พิทยา ๒๕๐๕

อาจทรุดโทรมและคับแคบ จึงได้ขยายออกไปทางริมแม่น้ำ (ลพบุรี) จึงทำให้การขยายพระราชวัง กว้างขวางออกไปได้ อีกทั้งการอยู่ในที่ลุ่มน้ำทำให้สะดวกต่อพระราชพิธีและความเป็นอยู่ พระราชวัง เจริญงอกงามขึ้นให้เป็นวัด ดังนั้นการถวายวังให้เป็นวัดจึงก่อประโยชน์หลายประการดังที่กล่าวมาแล้ว

การถวายวังเป็นวัดในสมัยสมเด็จพระบรมไตร ๑ สมเด็จพระบรมไตร ๑ สมเด็จพระบรมไตร ๑ ทรงอธิบายไว้ว่าความเจริญขึ้นเป็นขยายวังไปสร้างที่อื่น เป็นเพียงขยายพระราชวังออกไป และกัน เขตพระราชวังส่วนหนึ่ง สร้างเป็นวัดพระศรีสรรเพชญ์ ซึ่งสร้างเป็นวัดอยู่ในกำแพงพระราชวัง น่าจะได้แบบแผนมาจากกรุงสุโขทัย และเพื่อสะดวกในการบำเพ็ญกุศลและสร้างที่ประทับใหม่ให้กว้าง ขึ้นกว่าเดิม

การเสด็จออกผนวชของสมเด็จพระบรมไตร ๑

ตามพระราชพงศาวดารฉบับหลวงสารประเสริฐกล่าวว่า สมเด็จพระบรมไตร ๑ ทรง ผนวชที่วัดกุสุมาณี พ.ศ. ๒๐๐๔ ซึ่งจารึกที่วัดกุสุมาณีก็กล่าวว่า พระองค์ทรงออกผนวชในปี พ.ศ. ๒๐๐๔ (ศักราช ๘๒๗) ผนวชได้ ๔ เดือน

เจ้านายประวิศาศกรได้พยายามกันหาวัดกุสุมาณีในพระนครหรืออยุธยาวันเมื่อค้นพบ พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ จึงทราบว่าวัดกุสุมาณีนั้นอยู่ที่จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งขณะนั้นพระองค์ ได้เสด็จขึ้นครองราช เมืองพิษณุโลก อธิษฐานพ่ายบังให้รายละเอียดเพิ่มขึ้นอีกว่า พระองค์ทรงออกผนวช เมื่อได้ถวายพระเพลิงศพ พระราชมารดาที่เมืองพิษณุโลกเรียบร้อยแล้ว ซึ่งตรงกับพงศาวดารฉบับ หลวงสารประเสริฐ กล่าวไว้ว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๐๐๖ สมเด็จพระบรมไตร ๑ เสด็จขึ้นครองราชเมือง พิษณุโลก พ.ศ. ๒๐๐๗ ทรงสร้างวัดกุสุมาณี พ.ศ. ๒๐๐๘ เสด็จออกผนวช

การออกผนวชครั้งนั้น ถือเป็นเกียรติยศมากเพราะการเตรียมการผนวชเป็นพระราชพิธี ใหญ่ ซึ่งปรากฏในวัดกุสุมาณีว่า พระยาล้านช้างมหาราช พระยาเชียงใหม่ (พระเจ้าติโลกราช) พระยาหนงสาวดี ต่างนมพระราชพิธีหธาและแต่งเครื่องอัญญาบริขารมาถวาย พงศาวดารโยนก และจำนวนพื้นเมืองเชียงใหม่ก็ปรากฏว่า พระเจ้าติโลกราชได้แต่งเครื่องอัญญาบริขารมาจริง การ ผนวชครั้งนี้ อธิษฐานพ่ายกล่าวว่า พระองค์ได้ส่งพระราชโอรสองค์หนึ่งไปลังกาเพื่อนิมนต์พระสงฆ์ จากลังกามาตั้งอัฐบาลด้วย

• สมเด็จพระบรมไตร ๑ ราชอาณาจักรสุโขทัย, คำอธิบายพระราชพงศาวดารฉบับพิศาศกร พระนคร โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ , เดิม •

สมเด็จพระบรมราชาที่ ๑ ทรงกล่าวว่า การที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถออกผนวชนั้น เห็นจะเลื่องลือพระเกียรติยศมาก ทำให้พระเจ้าแผ่นดินประเทศอื่นต้องชวนชวยมาเพื่งการอุปถัมภ์ ศาสนาอย่างพิเศษ ดังปรากฏในหนังสือรามัญสมเด็จว่า ต่อมาเมื่อปีมะแม จุลศักราช ๔๓๗ (พ.ศ. ๒๐๑๔) พระเจ้ารามาชินที (ปิฎกขร) กรุงหงสาวดี ส่งพระสงฆ์ออกไปอุปสมบทแปลงที่ลังกา มายังนิกายลังกาใหม่ แล้วบังคับให้พระสงฆ์โบราณัญประเทศแปลงเป็นนิกายเดียวกันหมด ต่อมาอีก ๒ ปี คือ พ.ศ. ๒๐๒๐ พระเจ้าติโลกราชเมืองเชียงใหม่ ก็ทรงทำสังคายนาทระไตรปิฎก ขึ้นเนื่องมาจากสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงผนวชขึ้นก่อนหน้านั้น เมื่อพิจารณาตุ้จะ เห็นจริงตามที่สมเด็จพระบรมราชาที่ ๑ ได้สันนิษฐานไว้ เพราะกษัตริย์พม่าและอาณาจักรไทยได้ขึ้นนมสรีพชาในการที่ สมเด็จพระบรมไตร ๑ ทรงออกผนวช ซึ่งตรงกับจารึกวัดจุฬามณี

พระราชนิพนธ์วรรณคดีเกี่ยวกับพุทธศาสนา มหาชาติคำหลวง

พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐกล่าวว่า สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้พระราชนิพนธ์มหาชาติคำหลวงปี พ.ศ. ๒๐๒๔ หลังจากงานเมรุสพลองค์พระศรีวิกรมหาราช ๑๔ วัน

๒. สมเด็จพระบรมราชาที่ ๑ (เดิมเดียวกัน)

๑. พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ พระนคร โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ พ.ศ. ๒๔๑๒

บทที่ ๓

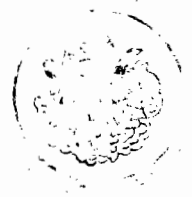
วิเคราะห์การนำพุทธศาสนามาใช้ในการปกครองของสมเด็จพระบรมไตร

ในขณะที่ยังสมเด็จพระบรมไตร ๑ ขึ้นครองราชย์นั้น เหตุการณ์ทั้งในและนอกราชอาณาจักรทั้งไว้ไปสงบ อาณาจักรทางเหนือซึ่งได้แก่อาณาจักรล้านนาไทย พระเจ้าติโลกราชครองราชย์อยู่ที่เมืองเชียงใหม่ ได้พยายามแผ่อำนาจลงมาทางใต้ ซึ่งเป็นหัวเมืองทางเหนือของอยุธยา เช่น อาณาจักรสุโขทัย ซึ่งเคยมีอำนาจอยู่ระหว่างอาณาจักรทั้งสอง เมื่ออาณาจักรสุโขทัยอ่อนแอและอยู่ภายใต้การปกครองของกรุงศรีอยุธยาและในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. ๑๙๘๖ - ๑๙๙๗) ได้มีการเสกสมรสระหว่างเจ้าสามพระยากับพระราชธิดาของกษัตริย์ในราชวงศ์พระร่วง เพื่อจะส่งเชื้อสายราชกษัตริย์สุโขทัยไปปกครอง และในแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ราชโอรส ซึ่งครองราชย์ต่อมาจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โปรดให้ราชโอรสซึ่งเกิดกับแม่เชื้อสายกษัตริย์ในราชวงศ์พระร่วง ขึ้นไปปกครองเมืองพิษณุโลกในฐานะที่เป็นรัชทายาท พระราเมศวรเสด็จขึ้นไปพร้อมด้วยพระราชมารดา และต่อมาขึ้นครองราชสมบัติต่อจากพระราชบิดา ทรงพระนามว่า สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยาและสุโขทัย สามารถเชื่อมความสัมพันธ์ได้เป็นอย่างดี เพราะผูกพันทางเชื้อสายบิดาไปจากในรัชกาลก่อน ๆ หัวเมืองของสุโขทัยเป็นเมืองขึ้น สมเด็จพระบรมไตรทรงศึกษาวัฒนธรรมประเพณีเมืองเหนือเป็นอย่างดี ทำให้การแผ่อำนาจเขตของอยุธยาสู่ดินแดนทางเหนือเป็นไปอย่างมั่นคง ซึ่งพระเจ้าติโลกราชมีความหวั่นวิตกและต้องการอาณาจักรสุโขทัยไว้ในอำนาจ ครั้นได้โอกาสที่พระยาขี้เหล็กผู้ครองเมืองศรีสัชนาลัย เป็นกบฏต่ออยุธยา เจ้าสวามิภักดิ์ติโลกราชและนำทัพมาตีสุโขทัยและรุกรานหัวเมืองชายแดนฝ่ายเหนือของอยุธยา ซึ่งทำให้สมเด็จพระบรมไตรต้องเสด็จขึ้นไปครองราชย์เมืองพิษณุโลก เพื่อป้องกันการรุกรานดินแดนฝ่ายเหนือ จากอาณาจักรล้านนาไทย การดำเนินนโยบายของสมเด็จพระบรมไตร ๑ นี้มีแนวโน้มในทางเปลี่ยนแปลงอย่างพระมหาชรรณราชาธิไทแห่งอาณาจักรสุโขทัย การขยายอำนาจของสมเด็จพระบรมไตร โดยพยายามเชิดชู

พระศาสนาเป็นสื่อ ทำให้เป็นที่ยกย่องของประชาชนทั่วไป ในขณะที่เดียวกันได้แบ่งอำนาจทาง
 การ เมืองของพระองค์ไว้ด้วย ดังกล่าวมาแล้วว่าแบบแผนจริยวัตรของพระบรมไตรโลกนาถ
 จากพระมหากษัตริย์ราชธานี และทำให้คิดว่า ซึ่งถ้ามองในแง่จริยวัตรของพระองค์จะเห็นได้ว่า
 พระองค์ทรงสนพระทัยพุทธศาสนาอย่างมากมาย จนได้ชื่อว่า เป็นพระมหากษัตริย์ราชธานี เมื่อพิจารณา
 จะเห็นได้ว่าพระองค์ไม่ได้สนพระทัยแต่ในทางพุทธศาสนาเพียงอย่างเดียว ทรงดำเนินการปกครอง
 ราชอาณาจักรอย่างเป็นระเบียบด้วยพระกุศโลบายอย่างลึกซึ้ง สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้แนวคิดนี้มา
 ในรัชกาลพระบรมราชธานี พระองค์ได้ทำสงครามตั้งแต่มิได้ขึ้นครองราช เพราะ เมื่อพระมหากษัตริย์
 ราชธานี พระราชบิดาของพระองค์สวรรคต พระองค์ได้ยกกองทัพจากศรีสัตนาคบุรีมาตั้งกรุงสุโขทัย
 ทรงประหารศัตรูแล้วขึ้นครองราชย์สมบัติแทนพระราชบิดา เมื่อขึ้นครองราชย์พระองค์ต้องทำสงคราม
 ขยายอาณาเขต ทรงรวบรวมอาณาจักรสุโขทัย เป็นปึกแผ่นอย่างเข้ม หลังจากมีการแบ่งแยก
 เมื่อสิ้นสมัยพ่อขุนรามคำแหง แล้วได้ขยายไปทางใต้ ซึ่งทำให้อาณาจักรสุโขทัยกว้างขวาง
 ในขณะเดียวกันพระองค์ก็เป็นพระมหากษัตริย์ราชธานีในพุทธศาสนา ให้ประชาชนมีศรัทธาถึง
 จาริกหลักที่ ๔ กล่าวว่า "ยอมนำคนทั้งหลายกระทำบุญกรรมปราศสักมิถิ ..... ๐".....
 อยู่ในสองแถวได้ ๗ เจ้า จึงนำพลมาตั้งชาวสงหวลสองแถว ปากยมพระบาง ซากังลาว นคร
 ประชุม เมือง .....? เมืองพาน เมือง ..... เมืองละดา เมืองลมมาจาย เป็นมวิหาร
 จึงขึ้นมาพบพระบาท ลักษณะอันคน หากประดิษฐ์แต่ก่อน เหนือจณณกาสุมนภูนี้" สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
 ทรงนำมาเป็นแบบแผนเช่นกัน แต่เป็นไปในลักษณะที่ขึ้นซ้อนกว่า เพราะพระมหากษัตริย์ราชธานีปกครอง
 ในดินแดนของพระองค์เอง และสืบสันตวงศ์ต่อมา ซึ่งเป็นกรง่ายในการปกครอง สำหรับสมเด็จพระ
 บรมไตร พระองค์ครองราชย์อยุธยา มีเชื้อสายกษัตริย์อยุธยา มากกว่าสุโขทัย การที่พระองค์ต้อง

-
- ๒. ศรีศักดิ์ วัลดีโกดม ที่มาของการปฏิรูปการปกครองในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
 ชอฟ้า, พระนคร โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๐
  - ๑. ศรีศักดิ์ วัลดีโกดม ที่มาของการปฏิรูปการปกครองในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
 พระนคร โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๐
  - ๒. อ่างแล้ว (๑)
  - ๓. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑ ,จารึกกรุงสุโขทัย จารึกหลักที่ ๔ พระนคร กรมศิลปากร
 พ.ศ. ๒๕๐๐

เสด็จขึ้นไปครองพิณูโลก เพื่อต้องการรวมอาณาจักรสุโขทัยกับอยุธยาเป็นอาณาจักรเดียวกัน
ซึ่งมี ไขปกครองในลักษณะประเทศราช

วิเทโศบายของเจ้าสามพระยา ที่ได้ส่งพระราชโอรสซึ่งเกิดจากพระมเหสีเชื้อสาย
กษัตริย์สุโขทัยขึ้นไปครองเมืองพิณูโลก ตั้งแต่พระชนมายุได้ ๗ พรรษาพร้อมกับมารดาในครั้งนั้น
คุณอกจะเป็นการสะเทือนใจชาวสุโขทัยมาก แม้ว่าพระราเมศวรจะมีเชื้อสายสุโขทัยก็ตาม พงศาวดาร
ฉบับหลวงประเสริฐกล่าวไว้ว่า " สมเด็จพระราเมศวรเจ้าอยู่เป็นพระราชกุมาร ท่านเสด็จไปเมืองพิณู
โลกครั้งนั้นเห็นน้ำพระเนตรพระพุทธรเจ้าพระชินราชตกออกมาเป็นโลหิต"

ครั้งนั้น การที่เห็นน้ำพระเนตรพระพุทธรเจ้าพระชินราชตกออกมาเป็นโลหิต หมายถึง
ความสะเทือนใจของชาวเมืองเหนือทั้งปวงที่ปกครองโดยกษัตริย์เชื้อสายอยุธยา ซึ่งวิเคราะห์
ดูน่าจะเห็นจริงว่า ชาวเมืองเหนือเกิดความไม่พอใจและความสะเทือนใจมากเพียงใดในการที่
พระราเมศวรได้ขึ้นไปครองเมืองพิณูโลกตั้งแต่อาญยังน้อยนั้น เข้าใจว่า ทางเมืองสุโขทัยพระยาบาล
เมือง ซึ่งครองเมืองอยู่ใต้วรภค เชื้อสายกษัตริย์พระยารามเมืองศรีสขรินาลัยอยู่
แต่พระยารามหรือตามพงศาวดาร เรียกว่าพระยาเชลียงนั้น จะขึ้นไปประทัมยังสุโขทัยหรือไม่เป็น
ที่น่าสงสัย

เมื่อทางเหนือสิ้นพระยาบาลเมือง ทางอยุธยาเจ้าสามพระยาได้ส่งพระราชโอรสขึ้นไป
ครองเมืองพิณูโลก เป็นการเสี่ยงต่อความเป็นความตายของพระราชโอรสมาก เจ้าสามพระยาจึงได้
บังคับให้พระยาราม สำนานว่าจะไม่ทำอันตรายแก่พระราชโอรสซึ่งเป็นหลานของพระยารามเอง
โดยสันนิษฐานจากศิลาจารึกหลักที่ ๔๐ (จารึกเจดีย์น้อยวัดมหาธาตุสุโขทัย) " อนึ่ง กราวใจสมเด็จพระ
เจ้าพระยา จักรโกรมาไว้มเห็พระมหาธาตุกัธิ ธาตุพระมหาธรรมราชาธิราชรามพิทร คุ้มคากกระทำ
สรรณูปัทพทายตรายแต่เจ้าพระยา"

---

๔ พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ พระนคร โรงพิมพ์คุรุสภา พ.ศ. ๒๔๗๒
๑ พ.ณ. ปรมวลดมารก, ประวัติศาสตร์ในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ ถ้าว่าวลศรีปราชญ์ นิราศนรินทร์
แพรวพิทยา ๒๕๑๑ หน้า ๓๓๔
๒ อ้างแล้ว (๑)

“พระสัถย์ทั้งหลายจึงกล่าวกันว่า เราทำให้แค้นเคือง เจ้าพระยา..... วัดไตรมิตร เป็นเจ้าแต่เจ้า พระมหาสวามีศรีธรรมราชพระ ..... คือกลุ่มมุนสงฆ์คามวาสี อรัญวาสี ทั้งหลาย เป็นเทคพิชชาล ..... จงใจซื้อเอาสัถย์ ประชัญญาในพระมหาสุพรรณภูมิ แต่เรา”

เมื่อเจ้าสามพระยาสวรรคต พระราเมศวรราชโอรสได้เสด็จมาจากพิษณุโลกและขึ้นครองราชย์กรุงศรีอยุธยา พระเจ้าติโลกราชได้ยกทัพมาบูรณหัวเมืองฝ่ายเหนือตั้งกล่าว ทำให้สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ต้องเสด็จขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลกอีก ในปี พ.ศ. ๒๐๐๒ และให้พระราชโอรสครองอยุธยาแทน พิษณุโลกจึงเป็น เมืองหลวงในระยะนั้น

สมเด็จพระบรมไตร เหน็ดโดยแน่ชัดว่า เป็นการยกย่องที่จะรวมอำนาจสุโขทัยไว้ในอาณาจักร และไม่สามารถที่จะใช้อำนาจทางการ เมืองหรือทางทหาร ซึ่งจะทำให้เกิดการแตกแยกมากขึ้น พระองค์จึงใช้วิธีการทางพุทธศาสนาหรือทางธรรมจักรแทน เป็นสิ่งที่เอาชนะได้อย่างมั่นคง พระองค์จึงได้นำมาปฏิบัติตามกษัตริย์สุโขทัย คือพระมหาธรรมราชาลิไท ซึ่งมีศักดิ์เป็นปู่ของพระองค์ ย่อมเป็นการง่ายกว่า

เมื่อพระองค์ขึ้นครองพิษณุโลกแล้ว พระองค์ทรงสร้างวัดจุฬามณีขึ้น แล้วได้ออกผนวชที่วัดจุฬามณีถึง ๔ เดือน จึงลาผนวช การผนวชของพระองค์เป็นการ เริ่มปฏิสังขรณ์ ที่จะเอาชนะทางจิตวิทยากับชาวสุโขทัย เป็นที่น่าสังเกตุว่าการผนวชของพระองค์มิได้กระทำที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุอันเป็นวัดที่มีความสำคัญทางด้านจิตใจของชาวเหนือ แต่พระองค์ได้ออกผนวชที่วัดจุฬามณีซึ่งเข้าใจว่าพระองค์ไปปฏิบัติสร้างสันซึ่งอยู่นอกเมืองออกไป อาจ เป็นเพราะต้องการหลีกเลี่ยงความไม่พอใจของกลุ่มราชวงศ์เหนือก็ได้

ด้วยเหตุผล เพราะว่าชาวสุโขทัย มีความนิยมนับถือศาสนาพุทธลัทธิหินยานซึ่งกว้างขวางมาก ซึ่งรับมาตั้งแต่ครั้งพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ต่อมาเฟื่องฟูมากในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท จากนั้น

---

๑ พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ พระนคร โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ พ.ศ. ๒๔๖๒
๒ Chanvit Kasitviri, Buddhism and Political intergration in early Ayutthaya. ๑๙๕๐ - ๑๙๕๔

กษัตริย์สุโขทัยอันแดง พุทธศาสนาที่เคยปฏิบัติมากเริ่มเสื่อมทรามลง จะเห็นได้ว่าเมื่อสมเด็จพระบรมไตรฯ ออกผนวชพระองค์โปรดให้พระราชโอรสไปนิมนต์พระสงฆ์มาจากลังกา เข้าร่วมพิธีในการผนวชของพระองค์ด้วย^๒ ซึ่งยุบมเป็นที่พอใจของชาวเมืองเหนือเป็นแน่ เพราะพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ อาจเข้ามาเพื่อปฏิบัติครั้งหนึ่ง ทำให้พุทธศาสนาในสุโขทัยวิสุทธขึ้นกว่าเดิมและเป็นที่น่าสังเกตุ คือ ในการออกผนวชของพระองค์มีข้าราชการบริวารออกผนวชตามถึง ๒,๓๔๔ คน บุคคลดังกล่าวคงจะอยู่ในสมณเพศต่อไปอีก ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นผู้ทำหน้าที่ในการเป็นผู้นำชาวบ้านและช่วยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางฝ่ายปกครองของสมเด็จพระบรมไตรฯ พระสงฆ์ซึ่งเป็นข้าราชการบริวารดังกล่าวอาจเป็นทั้งตัวแทนของลัทธิหินยานอย่างลังกาวงศ์ (ใหม่) ออกไปเผยแพร่อลัทธิหินยานอย่างลังกาวงศ์ (เดิม) วิสุทธขึ้นกว่าแต่ก่อน ชาวเมืองเหนือยอมรับนับถือและเป็นประโยชน์อีกประการหนึ่ง คือ เป็นการเผยแพร่วะเกียรติกุศลของสมเด็จพระบรมไตรฯ ซึ่งเป็นองค์อุปถัมภ์ทำให้ได้ประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย ทั้งฝ่ายพุทธจักรและอาณาจักร เป็นการสร้างความนิยมในทางราชวงศ์สุโขทัยและประชาชนชาวเหนือนิยมยกย่องพระองค์มากยิ่งขึ้น หลังจากผนวช ๔ ปี ต่อมา พระองค์ได้ทำสังคายนาทางศาสนาที่ชาวเหนือได้เห็นอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้ เข้าใจว่าแผนการที่ใส่พุทธศาสนาหินยานอย่างลังกาวงศ์ ที่พระองค์วางไว้นั้น ประสบความสำเร็จดังนั้นในปี ๒๐๒๓ พระองค์จึงบูรณะวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ และไต่ทำการฉลองอย่างมโหฬารถึง ๔ วัน^๓ ซึ่งสรุปจะเป็นการฉลองความสำเร็จในพระราชกรณียกิจที่พระองค์ได้วางไว้ตลอดระยะเวลาปฏิบัติงาน ๔ ปี ในครั้งนั้น พระองค์ได้พระราชนิพนธ์มหาชาติคำหลวงได้สำเร็จด้วย^๔ นโยบายของพระองค์ประสบความสำเร็จตามความมุ่งหมายดินแดนทางเหนืออยุธยาได้แก่อาณาจักรสุโขทัยได้เข้ามาเป็นอาณาจักรเดียวกันกับกรุงศรีอยุธยา นับแต่นั้นมาไม่ปรากฏว่าสุโขทัยปลีกตัวออกไปเป็นอิสระอีกเลย

๒ ลิลิตยวนพ่าย พระนคร โรงพิมพ์ศรีหนังสือ ๒ พ.ศ. ๒๔๖๗

๓ พงศาวดารฉบับพระราชหัตถ์เลข พระนคร โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ พ.ศ. ๒๔๐๕ (ฉบับภาคผนวก)

๔ อ่างแคว (๑)

๕ พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ พระนคร โรงพิมพ์คุรุสภา พ.ศ. ๒๔๑๒

๖ อ่างแคว (๕)

สรุป

นับเป็นความสำเร็จของพระบรมไตรโลกนาถที่เข้าใจบทบาทของประชาชนในอาณาจักรสุโขทัย กับพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งจึงสามารถดำเนินนโยบายได้อย่างสุขุมลึกซึ้ง โดยเฉพาะการที่พระองค์ใช้พระสงฆ์เป็นเครื่องมือในการชักจูงชาวบ้าน เพราะพระสงฆ์เป็นผู้เข้าใจจิตใจชาวบ้าน และเป็นผู้ที่อิทธิพลอย่างสูงต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน สามารถอยู่ใกล้ชิดกับชาวบ้านซึ่งผูกกระรอง (ทางโลก) ไม่สามารถเข้าถึง อีกประการหนึ่ง วัดเป็นจุดศูนย์กลางที่จะรวมชาวบ้านในท้องถิ่นเข้าเป็นชุมชน แม้จะระหว่างที่พระองค์กำลังคิดรวบรวมอาณาจักรสุโขทัยเข้าไว้กับอยุธยาก็ตาม ทางฝ่ายล้านนาไทยโดยเฉพาะพระเจ้าติโลกราช ซึ่งมีอำนาจอยู่พยายามขยายอำนาจลงมาครอบครองดินแดนแถบนี้อยู่เสมอ ซึ่งพระองค์มิได้ใช้อำนาจทางทหารทำให้เกิดการแตกแยกและไม่ประสบความสำเร็จในการขยายอำนาจของพระองค์ลงสู่อาณาจักรทางฝ่ายเหนือของอยุธยาได้ ดูเหมือนว่าในช่วงสุดท้ายของพระเจ้าติโลกราช พระองค์ทรงเข้าพระทัยในเจตนารมณ์ของสมเด็จพระบรมไตร ๑ ถึงพระองค์เห็นว่าการขยายอาณาจักรโดยเฉพาะทางทหารนั้นไม่สามารถเอาชนะได้อย่างมั่นคง จึงโปรดให้ทำสังคยานาพระไตรปิฎกขึ้นอย่างมโหฬาร เพื่อหวังที่จะขยายอำนาจทางพุทธศาสนาจนมาสู่สุโขทัย แต่ก็ช้าเกินไปเพราะอีกไม่กี่ปีต่อมาพระองค์ก็เสด็จสวรรคต นับเป็นความล้มเหลวของทางฝ่ายอาณาจักรล้านนาไทยในการขยายอำนาจอย่างสันติ

บรรณานุกรม

๑. พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ พระนคร. โรงพิมพ์รัฐสภา ๒๕๑๒
ตำราพระราชานุญาต, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, กรมพระยา
๒. พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถ์เธอ เล่ม ๑ - ๒ พระนคร
โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ ๒๕๐๕
๓. ตำราพระราชานุญาต, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, กรมพระยา
ลักษณะการปกครองประเทศไทยสยามแต่โบราณ
พระนคร โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๐๕
๔. ตำราพระราชานุญาต, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, กรมพระยา
แสดงบรรณายพงศาวดารสยาม โรงพิมพ์รัฐสภา ๒๕๑๒
๕. กฎหมายตราสามดวงเล่ม ๑ โรงพิมพ์รัฐสภา ๒๕๐๕
๖. ฉันทวนาน พระนคร โรงพิมพ์วิหังส์ ๒ พ.ศ. ๒๕๑๓
๗. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑ จารึกกรุงสุโขทัย พระนคร. กรมศิลปากร พศ. ๒๕๐๐
๘. ศรีศักร วัลลิโภดม ขอฟ้า พระนคร. โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ พศ. ๒๕๑๐
๙. Chanvit Kasitani Buddhism and Political
integration in Early Ayutthaya : 1350 - 1448.
๑๐. นายรอง สยามานนท์, พลตรี คำเนิน เลขะกุล, นางสาววิลาสวงศ์ นพรัตน์
ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา พระนคร โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี
พ.ศ. ๒๕๐๕